١٣٢٦ سنه ١٩ صفر يكشنبه ١٩٠٨ سنه ٩ مارط №22

الاصلاح

سنهٔ تأسيس ١٣٢٥ سنه ٤ ٧

اخطار:

يبار السگان يازولرنى اوزگارتوگه هيئت تحريريه اختيارليدر. باصلمغان مقالەلر كيرو يبارلماس. امضاسز مكتوبلر باصلماس.

غزيتەنك بهاسى

سنه لك ٣ صوم آلتى آيلق ١ صوم ٥٠ تين ٣ آيلق ١ صوم شاكردلر ايچون ٣ آىغه ٧٥ تين قزان شاكردلرينه آيلاب ٢٥ تين.

آدرس:

Казань, Редакція газ. „ЭЛЬИСЛАХЪ“

ЕЖЕНЕДѢЛЬНАЯ ГАЗЕТА
„ЭЛЬ-ИСЛАХЪ“

قزانده نسخەسى ٧ تين علمى ادبى هفتەلك غزيته چيت شهرلرده ٩ تين

فهرست

طالستوينك سكسان يللق يوبيلىسى.
«نظاملى مدرسه».
شولاىشول دنياغه وداع ايتەمز.
باشقردلر حقنده.
خاتون قز عالمى «شعر».
بر واقعه «شعر».
چيلەبيده مكتب مدرسەلر.
مدرسه خبرلرى.
كول بويى مدرسەسنده كوچلاب قول قويدرالر.

باشينەقدر «اداره» گه تيوشلى آقچەلرنى طاپشرولرين اوتنەمز. شول وقتقه قدر آقچه يبارمەگان كتبخانەلرگه آپريل باشندن غزيته يبارلو طوقتاتولاچقدر.

*

غزيتەمزنك كيلاچك ٢٣نچى نومرەسى دوشنبه كون ١٧نچى مارتده چغاچقدر.

اداره‌دن اخطار:

كتبخانەلردن وآغينتلرمزدن آپريل

قزان ٩ مارط

«وقت» غزيتەسى بزنك ١٨ نچى نومرو «الاصلاح»نك باش مقالەسينده يازغانمز فكرنى يعنى: «خلقنك معارفى احوال اقتصاديەسى بلەن باغلى بولب، فقير خلقده معارف عموما ترقى ايته آلمى» ديگان مفهومنى تنقيد ايتب ديەدر: بو فكر گوزل! لكن فقيرلكگه وتعصبكه قارش

علم‌دن باشقه نیندی قورال بار ایکان؟..... بایلقدن علم طوونی کوتو قزدن آنا طوونی کوتو قبیلندن‌در ظن ایته‌مز.

ظنمزچه مونده برقدر آڭلاشماو بولب، وقت غزیته‌سینڭ بو طریقه تنقیدی‌ده شونڭ بوینچه بولرغه کیره‌ك. بر خلقنڭ معارفی ومتمدن بولوچیلغی شول قومگه بایلق بیره دیب قسما ایترگه ممکن بولسه‌ده، بر آدمنڭ معارفلی بولوی آنی بایوتا دیب ایترگه ممکن توگلدر: هر ملتنڭ بورژوازیه صنفی شول ملتنڭ ایڭ معارفلی قسمی دیه‌رگه دخی ممکن توگلدر.

غربی یاۋروپا وآمیریکانڭ زور میلیانیرلری آراسینده اوّلده پریکازشچیك بولب طورب، ترتیبلی آبرازاۋانیه آلماغان کشیلرنڭ‌ده کوب بولغانلغی کوز آلدیمزده‌در. مونه شول نادان میلیانیرلرده اوز کاپیتالی بله‌ن ئلله نیقدر اهل معارفنی خدمت ایتدروب، آلارنی تورلی یوللر بله‌ن ئه‌کسپلاتیراۋاث ایته‌درلر. بو اهل معارف، بو ضیالیلر خدمتلری وعمللری بله‌ن دنیا کاپیتالین اوز تیره‌لرینه جییالر؛ مونده بره‌وده شبهه ایته آلمی، لکن اول کاپیتالدن آلار اوزلری فائده‌له‌نه‌لرمی، ئلله قوللرینده‌غی کاپیتاللری سایه‌سینده بولارنی خدمت ایتدره طورغان میلیانیرلر کوبره‌ك فائده‌له‌نه‌لرمی؟ مونه مسئله قای‌ییرده.

معارف، کشینی بنی آدم فائده‌سینه خدمت ایته‌رگه اویره‌ته، لکن بو خدمتدن حقلیچه اهل معارف اوزی فائده‌له‌نه دیه‌رگه ممکن توگلدر. حاضر بتون عالمده حکم سوره طورغان کاپیتالیستیچسکی استروی کشی خدمتی وکشی مشقتی بله‌ن باشقه حیله‌کارراق کشیلرنی (کاپیتالیستلرنی) فائده‌لندررگه یاراتقانغه کوره، بنی آدم فائده‌سینه، بنی آدم قولی بله‌ن اشله‌نگان اشلرنڭ ایڭ سیمز کیسه‌کلرینی بنی آدم سعادتی ایچون قولینده، فکرینده هرکتله‌نده‌رمه‌گان کشیلرگه بیره‌در. مونی، بز اوزه‌مزنڭ کچکنه دنیامز تاتار عالمینده‌ده کوره‌مز: نادانلقنڭ نهایتنده‌گی سوداگیرلر ئلله نیقدر ضیالیلرمزنی اوز فائده‌لرینه خدمت ایتدرب شول واسطه بله‌ن کوندن کون بایوب طورالر.

بو، مسئله‌گه برطرفدن قاراو.

ایکنچی طرفدن قارالدقده دخی مسئله شولایوق کورنه‌در. عرفی برکریستیانغه، بررابوچیغه بالاسین ایکی – اوچ یوز صوم راسخود طوتب فن مکتبلرینده اوقتو ممکن توگللگین کم انکار ایته آلادر؟ مکاتب عالیه‌گه، فقط، کرب اوقر ایچون گنه یوز صوم توله‌رگه کیره‌ك بولغاچ آنده اوقوچیلر کوبره‌گی بایلر بولورغه کیره‌کلگی بیك طبیعیدر.

گیرمانیه استودینتلرینڭ س. د. لر صایلاو وقتینده مغلوب بولغاچ ژیلهلم سرایی آلدینده یاصاغانلری دیمونستراتسیه‌لرینی، حاضرده شوینتساریه استودینتلرینڭ روس مهاجرلرینه فقط فقرا فائده‌سین حمایه ایتوچی قسمگه، منسوب بولغانلقلری ایچون‌گنه دشمانلق کورسه‌تکانلکلرینی ملاحظه‌گه آلنسه، غربی یاۋروپا دار الفنونلرینده‌گی استودینتلرنڭ کوبره‌گینڭ نیندی حالت اقتصادیه‌ده ایکانچیلگی یخشی آڭلاشولادر.

بزنڭ اوز عالمزگه کیلگانده دخی شوندیوق هیئة کورنه‌در: دار المعلمینلر کیره‌ك، تاتارتلینده گیمنازیه‌لر کیره‌ك، مکمل مدرسهٔ روحانیه‌لر کیره‌ك بولارنڭ کیره‌کلرین آڭلاغانلرمزده کوب؟ نیك صوڭ بولار وجودکه چقمیلر؟ نیك صوڭ بولار آچلب تاتار بالالرین اوزلرینه جلب ایتمیلر

بو سؤاللرنڭ ایڭ اوّلگی ومهم جوابیده ملتمز فقیر! دیمکدن عبارت بولوب قالادر.

بر وقت بومکتبلرده آچولور، کروب اوقوچیلردن مکتبنڭ راسخودلری ایچون ۵۰شار صوم حقده طلب ایتوله باشلار. لکن مونده کملرگنه کرب اوقی

آلورلر؟ طبیعی آزمی، کوبمی آقچه‌لی وتأمین معاش ایتکان کشیلرگنه!

مونه نرسه‌ایچون بز، عموم خلق معارفی آنڭ احوال اقتصادیه‌سی بله‌ن باغلی دیمز.

مونه نرسه ایچون باشقه قومنڭ عوامی قسمی معارفنی تعمیم ایچون، اوّل، حاضرگی عدالتسز توزولگان احوال اقتصادیه‌نی اوزگارترگه تیوش دیلر!

طالستوی‌نڭ سکسان یللق یوبیلیسی.

طالستوی-روسیه‌نڭ بو زور محرر وحکیمی بویل سکسان یاشین طولترادر. طالستوی، اوزینڭ یارم عصردن آرتق بتون عالم ادبیاتینه وخصوص صورتده روس ادبیاتینه ایتکان خدمتلری ومعیشتڭ حقانیت ومعنی ازله‌پ اشتغالی بله‌ن بتون یاوروپا بلکه‌ده بتون دنیاغه معلوم ذاتدر. طالستوی روسیه‌نڭ بر تورلی خلقی طرفندن «ژاینااِی‌میر» هم «آننا کارینینا» لرنڭ محرری بولب تقدیر ایتلگان وقتده، غربی یاوروپا وآمیریکا بورژوازیه‌سی طرفیندن خریستیانلقنی معیشتکه تطبیق اینوچی، حکیم بولب، تقدیر ایتله‌در. طالستوینی بو جهتدن تقدیر ایتوده آنگلیه بورژوازیه‌سی بیگره‌ك آلغه کیتکانلر.

بو یل آوغست چیسلاسینده، مونه شول، اثرلری بتون یاوروپا تللرینه ترجمه ایتلب، هر تورلی خلق طرفیندن محبت بله‌ن اوقلغان قارت محررنڭ سکسان یاش طولترووین بتون روسیه، اولغنه توگل، بلکه بتون غربی یاوروپا وآمیریکا مشاهیری به‌یرم ایته‌رگه حاضرله‌نه‌لر.

به‌یرم، عرفی یوبیلیلار شکللی باکاللر کوته‌رشو آدریسلر تقدیم ایتشو، خطبه‌لر سویله‌شودن‌گنه عبارت بولمیچه، بلکه طالستوی وآنڭ افکاری حقنده دنیانڭ هر طرفینده‌غی برنچی محررلر طرفندن طالستوی وآنڭ مسلکی حقینده یازلغان معلوماتنی هر تللرگه ترجمه ایتب بتون خلق آراسنده نشر ایتلو بله‌ن بولاچقدر.

بلکه شول کونلرده روسیه‌نڭ تورلی طرفلرنده طالستوی وآنڭ افکاری حقینده لیکسیه‌لرده اوقولور.

میلوکفنڭ «P. C.» مخبرینه ایتکان سوزینه قاراغانده بو به‌یره‌مگه دولت دوماسینڭ‌ده مشارکت ایتووی ممکن ایکان.

حاضرگه روس مشاهیریندن تشکیل ایتلگان «حاضرلك کامیتیتینده» روس محررلریندن ل. آندرییف مشاهیر رسامدن ریپین وعموم خلقمتنلگی کشیلردن میلوکف، نابوکف رودیچف واوچ دومانڭ رئیسلری وباشقه کوب ذاتلر مشارکه ایته‌لر.

بولارنڭ، فقط اسملریڭ، به‌یرم‌نڭ نیندی بولاچاغینی کورسه‌ترگه ییته‌در.

کتابلر حقنده محاکمه.

نظاملی مدرسه.

(سعید رمییف اثری، «کتاب» نشری، ٦٠ صحیفه‌لی، بهاسی ١٥ تین)

آخرغی وقتلرده ادبیات بازاریمزده یخشیمی، یمانمی معیشتمزنڭ تورلی طرفلرین کورسه‌تکان وتنقید ایتکان، اثرلر ظهور ایتب، خلقمزنڭ اوز معیشتلرین کورمی طورغان کوزلرینه کورسه‌ترگه طرشالر وقسما موفقده بولالر ایدی.

بولارنڭ آراسینده معیشتمزده‌گی مهلك قباحتلرمزنڭ باش منبعی بولغان مدرسه‌لرمز حالینه دائر یازلغان نرسه‌لر، بولغالاساده، بولرده، فقط بیك ایسکی مدرسه ومکتبلرگنه یازیلا وآلارغنه تنقید ایتوله ایدی. ادبیاتمز، حاضرگه قدر، یاڭالق ماسکاسی کییب، شول‌ایسکی نرسه‌لرنی یاڭا بویاوغه بویاب‌قنه کورسته تورغان مدرسه‌لرمزدن بتونله‌ی سکوت‌ایته، وشول سببلی خلقمز آراسینده یاڭا مدرسه‌لر حقینده طارالغان امید نظری بله‌ن طارتشمی ایدی.

شول ی، کالق اسمی کوته‌رگان مدرسه‌لرمز، بو حالدن استفاده ایتب، چن علمگه اخلاصلی وآکلی شاگردلرنی اوزلرینه جلب ایتب، یاش عمرلرنی چرته بیره‌لر ایدی.

سعید افندی ره‌بیف، اوّلا، شول ترتیبلی مدرسه دیب یورتله طورغان مدرسه‌لردن برسی— مدرسهٔ حسینیه‌ده اوقوغان کشی بولغانلقدن، آثار اول مدرسه‌نك معیشتی، ترتیبی بیك معلوم. واوز باشینده ثالثه نیقدر مهلك عاقبتلرین حس ایتدرگانگه کوره، آلارنی بیك طوغری تنقید ایته‌رلك ماتیریالغه‌ده مالك یاش محررلرمزدن برسیدر. شوکار کوره آنك بو اثری مدرسه عالمی بله‌ن اشتغال ایته طورغان ذاتلر، خصوصا شاگردلر طرفیندن وقتلیچه مطالعه ایتلورگه تیوشدر.

«نظاملی مدرسه» بر پرده‌ده کولکی تیاترا وینی بولب، استسیناغه قویلرغه‌ده بیك اوکغایلی صورتده اشله‌نگاندر. سعید افندی بو اثرینك سوژیتنی مدرسهٔ حسینیه‌دن آلب، حتی گیرویلرینی‌ده شونده‌غی خلفه‌لر ومدیرلردن یعنی ناتورادن آلب یازغاندر.

مونده، تاتار معیشتینك هر قسمینده حکم سوره طورغان؛ آدمنی کوچله‌ب، حریتین بغرب بر معین طریقغه کوتلرگه طرشو، بتون یخشیلقنی جزا وقاتیلقدن کورو، بتون ایشنی بایلرغه طابنو وسجده ایتو، حتی کشینك اوزی بله‌ن الله آراسینده‌غی مناسبتکه قدر کوچله‌ب وجودکه کیترو کبی قصدلرنی بیك ماتور واوستا تصویر ایته‌در. تاتار قارتلرینك ایلك واق صنفلرینه قدر «بیوروکراتلقدن» تلذذ ایتب، ایك عقلسز کشیلرینه قدر باشقه کشیلرنك استقبال ومعیشتلرین توزورگه اوز اوستلرینه آلرغه طرشقانلقلرین بیك آچق صورتده تصویر ایته‌در. سعید افندی، مونده، یاش معیشت طرفداری بر گیروینی‌ده مشارکت ایتدرب اثرینه طوایلق بیرگان. لکن، ظفه‌چه، بوگیروی (صادق) کیره‌ك مقدارینده اشله‌نب تمام ایتلمه‌گاندر. صادق طرفیندن نظاملی مدرسه مدیرلرینك حرکتلری طاغی‌ده قاتیراق تنقید ایتلرگه وکولنرگه تیوش ایدی. کامیدیه‌لرنك کوبیسنده بولغان کبی، مونده‌ده معیشت اوستینه بر آز اوسته‌لگان بولسه‌ده بیك اوستا اوسته‌لگانلکدن اول جهتده بیك گوزل چققان.

«نظاملی مدرسه» نك بعض بیرلرینده، روس محررلریندن گوگل‌نك تأثیری کورنب، کورنب کیتکه‌لی.

ادبیات عالمنده «یاکا» مدرسه‌لرمز حقینده برنچی دفعه یازلغان بو اثر، کیله‌چکده‌ده بو مسئله‌نك مفصلا تنویر ایتلوینه سبب بولوین امید ایتم.

بتون شاکردلرگه، خصوصا «محترم» خلفه‌لرگه بو اثرنی مطالعه ایتولرین توصیه ایتم.

مدرسهٔ حسینیه خلفه ومدیرلرینه‌ده بو اثردن اوز صورتلرینی قاراب، اگر آوزلری چالش کورنسه کوزگیگه آچولانماسقه، بلکه آوزلرین طوراینبراق طوتارغه طرشرغه توصیه ایتم.

داملا.

شولای شول دنیاغه وداع ایته‌مز!

معتبر «الاصلاح» نك ۱۶نچی نومرنده «تاتارلرنك دنیاغه وداعلری» سرلوحه‌لی بیك تأثیر وعبرتلی مقاله‌سنی اوقودق. «ب» افندینك حقیقتنی یازغانینه تحسینلر قیلدق. اول مقاله‌ده بووا یارمونکه‌سی، واطرافنده‌غی امامترك، کریه‌قلرنك کتاب سوداسی، بووادا املاسی.... دیگان سوزلری بیگرا کده بنم دقتمی جلب ایتدکلرندن شول حقده برایکی سوز ایتمکچی بولام. اول بووا (مدرسه‌سی) بزم نیچه یللر عمرمزنی برباد قیلوب،

قانلی یاشلـر آغزدرا تورغان حاللره توشروب ، امامل‌ری اهالیسی، داملاسی طرفندن، بتون دنیانك آه واه قیلوب جان وتنلری ایله برمینوت وقتنی کیچکترمـای کرشدکلری حیات اصلاح تنزع بقا یوللرینه بزده یونالیك دیگـان سوزلر اوچون آچـی وآغولی سوزلر ایشتدرگـان بوادر اول، اصلاحقه هیچ بریرده قیلنماغان وحشت وتعصبنی بالفعل کورستکان بوادر اول . فکـرلی کوزی آچغراق شاکردلرنی قووامز ، همه‌سنی مدرسه‌گه کروب اولترامز، دیه‌لاف اورغان، حکومتکه دانوص یاساغان، شاکردلرنی مك تورلی تحقیر وافترالر ایله باشلرنی قازوب بترگان کینه شول بووادر، مکتب مدرسه اوچون برتین بیرمای آندریفلر... قاباغنی . . . . ترأقتیرنی بایتقان شول بوانـك تعصب قربانلریدر . اوقو، فکر، غزیته،... لرك نی ایکانیده بلمه‌ی، فقط غیبت، افترا، کشی آلداو، یاز بولسه اورمانغه چغوب انواع بوزوقلقلر قیلوب شول یولده اولشوچی، صرانی بوتیلکه‌لاب توگل کارزینکه‌لاب اچوچی، بالالرنی اصول جدید ایله اوقوتالر دیوب بالالر قولندن معلم اول.... کتابلرنی آلوب مسجد آلدینه کیلوب جرتوب تتوب بتروچی ، ملتنی یوز توبان ییروچی،.... هـب شول بوادر. ایندی بوبر ایکـی سوزدن بوانك نیندی شهر ایکانی شاید معلوم بولغاندر .

چیلاگینه کوره قاپقاچی دیگان کبی شوندای بواغه داملاسی‌ده بیك کیلشکاندر . چونکه آنـك اوچون ترقی «اصلاح» ملت... دیگانلرنك ۳تین‌لك اولسون اهیمتی اولمای فقط آنارغه ... بولوب تورمسه دنیانك آستـی اوستینه کیلسون ، ملتـنك قادالوب کیتسون، مدرسه‌نك چروب بتسون، اوقو اوقوتو بولماسه‌ده اولك تاشورلق، تاریلکه توتارلق، آفیون یوتارلق شاکردلر بولسون. مدرسه اوچون [illegible]

قورساق تولوب بیك آورایلماسون اوچون هـر کوننی اوچدن آشاب برآیلق پروغرام توزسون.

فائده‌لی وثمره آلورلق بـر سوز سویله‌مسه‌ده هیچ کم آنگغارمی تورغان ثلـله نیندای تللرده کتابلر باسدرسون .

بووانك بوقدر تدنی وفنا حالده بولوی یالغز شول شهرگه‌گنه منحصر بولسه قولزنی سلته‌ر ایدکده قویار ایدك، لکن آنك بو حالده بولوی تتوش، وبوانك بتون اویزلرینه تأثیری اولدغندن اشلر بیك تـأسفلی‌در. شونارغه کوره شول ایکی اویزده بره‌ر دیسته چـن امامل‌ر استثنا ایدلدگی حالده هرقایوسی چن چن ملت میقروپلری، ملت مالینك پارازیتلریدر .

اشلربودرجه‌ده بولغاچ نیچوك اینوب آغارسون، خلقده همت وغیرت، ملتکه خدمت ، مکتب مدرسه‌لرنی اصلاح قیلنسون ، شوبنم یوقاریده‌غی سوزلر چن حقیقت اولماسه نیچون ایکی اویزگه امامل‌ر ملالر چغاروب تورا تورغان بوا مدرسه‌سی یلدن یل کیمی، وبته‌در؟ نیگه شونی قایغرتوچی برآدم یوق؟ یوز مرتبه وانفسی دیگانده نیچون برگنه مرتبـه اولسون ، واملتی ، واطلبه دیـه‌ن برتاوش ایشتلمی؟

شول قدر الوغ مدرسه‌نی نیچون شول بیچاره آچلی توقلی شاکردلر اوزلری جلنوب، یاقنرتوب تورالر ؟ طشقی واچکی اشلرنی قاری تورغـان پوپیچیتلستوا نیگـه قویمیلر ؟ قویلسه آلار نیگه برده اول اشنـی ایسکه‌رمیلر ؟ ایمتـی وشریب بایلردن قالغان وقفلر قایده؟ اول‌کم قولنده آنلرنی کم اورنینه صرف قیلا؟

آنك آرتندن یوروب آنك اشلرنی فعلینکه چغاروچی ملت خادملری قایده؟

یاز کونی شاکردلر کیلگانچـه اوتون وباشقـه [illegible]

کوز کونی کیلوب واتلغان ترزه‌لرگه منده‌لر قویوب، یاغارغه اوتون بولماغاندن دردر تتراب یاتقان شاکردلرنی نیگه برده اویغه آلوب سیبینه کرشوچی یوق؟

نیچون ملت کیره‌گینه برتین اولسون خلقدن سوراب آنچه ازله‌گان کشی یوق؟

حاضر آوللرده قرائتخانه، جمعیتلر آچوب یاتقان بر زمانده اول شهرده نیگه برتینالکده حرکت یوق؟ نیگه برده عموم اشنی قایغرتمیلر؟

مونا شوشندای ملك تورلی سؤاللرگه هیچ بر راحتلانوردای جوابلر بولماغاندن یوراکلر کویه، جانلر آچی، قانلر قاینی، بغرلر پاره پاره بولاده ایك آخرنده «ای بیچاره مظلوم ملت سنك حالك نهایة درجه تأسفلی، آخر درجه قورقنچلی، استقبالك بیك مجهول!» دیودن باشقه چاره یوقدر.

«ب» افندی کتابلر آلورغه کیلگان امام وشاکردلر بربرینه قرن کوزلری.... ایله قاراب تورشه‌لر ایدی دیه‌ش. طوغریسی آنلر کتاب آلورغه کیلگان ملالر شاکردلر توگللر آلار آنی سلفاوغنه ایته‌لر بلکه آنده‌غی افندیلرنك هر قایوسی لافکه‌ده پریکاشچیککه تنچلابقنه ایته آلمی آچولری کیلگان آفیون آلورغه آلورغه کیلگانلر بولسه کیرك. چونکه کتاب فلان آلور اوچون برده قرن قاراشولر کیرك توگل آلارده‌غی دعالق،فضائل الشهور، مجالس الشهور....لر تیزگه بتماس ئلی تاینکه اول آلورده بکا قالماس دیورلر ایدی. تنوش بوا اوبزینك ملالری کتاب اوچون بیك ایسلری کیتمی. آلارنك اویلرنده‌گی کتابلرنده تچقانلر توراب، اورمه‌کوچلر اویالاب بتره رمضانده‌غنه برایکی قزل طشلی کتاب قوزغالا کتابقه اخلاصلی، علم قدرن بله تورغان افندیلر اول لافکادن نی آلسون؟ فائده‌لانورلك کتابلر قاچان بولغانی بار؟...

آچی بولسه‌ده چن سوز: بو اوبزدلرده‌گی امامارنك بارلق ازله‌گان تله‌گان نرسه‌لری آفیوننك ژاق یاشل ترانناسنك یاخشی آت، بیوك قابقاده، اویلر قات قات، بلش صومسا بیك شبله‌ب، یاکیلرنی تکفیر قیلوب جهنمگه آتمق؛ اوزلری تعصب رزالت سازلغینه کروب یاتمق، محبت بیلرنی اوزوب، انقراض چوقرینه یوز توبان کیتمك، مکتب مدرسه بولماسه‌ده اوزلرینك مونچه، لاپاسلری تمام [تورمق، [آفیون قابوب آبصطای یانده گه‌ب اورمق.

مونا بزم امامارنك چن چن لوزونغلری؛ مونا آلارنك یورته تورغان تاقنیکه‌لری؛ مونا آلارنك بزگه کورستکان مقتدابه‌لکلری؛ مونا آلارنك عمومی اجتماعی، قایغولری مونا شولارده بزعالم، بزفلان، بزنی سوگه‌لر، یامانلیلر دیلر؛ شولارده ینمه‌سه تاغی رسولنك وارثلری بولونی هیچ اویالمیچه دعوا قیلالر؛ شولارده بیت بزملنکه، خلقغه خدمت ایتمك، بز اوپکاله‌مه‌سك خلقنك بزگه اوپکه‌لارلكی یوق دیلر. شولارده بیت بز شریعتچه یوریمز دیوب باشقه‌لرنی سز طوغری یولدن چقدکز فلان دیوب شلته قیله‌لر، شلته‌گنه توگل تکفیر تفسیق قیله‌لر. دین بابنده اوزلرینه تیك تابمیلر.

مونا شوشیلر جیته‌کلاب رفاه وسعادت یولینه آلوب بارامز دیگان ملتنك حالینه برتوگل ملك مرتبه وای!..

«فاتح»

باشقردلر حقنده:

مین «الاصلاح» صحیفه‌لرنده اورال طاولری آراسینه، یاقتی دنیادان یاشرنوب تورا تورغان باشقردلر برلن اوقوچیلرنی طانشدرمق بولام.

هر ملت اوزینك باشقه‌لرغه قاراغانده آرتقه، آلغه کیتکانون هم اوزینك یذشمه‌گان بیرلرون

کورور ایچون ادبیات بازارینه کوزاتورگه مجبور؛ آنده کوزگی کبی هر نرسه آچق کورنوب یاتا: لکن مونی کم کورسه‌ته آلا؟ کم ملتنڭ یاراسون آچوب دارولار کورگه‌زه، کم آنی انقراضدان قوتقارورغه یوللر کورگه‌زه؟ موڭار جواب قسقه: شول ملتنڭ روحی برلن روحلانغان شونڭ اچنده قایناغان، هواسی برلن طن آلغان ادیبلر شاعرلر قصه‌سی شول ملتنی باشلاب باروچی "Руководитель„ لر: بو باشلاب باروچیلرغنه بر ملتنی غفلتدان اویغاتوب انقراضدان آیروب آلامی؟ یوق، بر نیچه کشینڭ قچقروی یازوی برلنگنه قوتلو ممکن توگل بو تاریخ برلن اثبات ایتلگان نرسه. مونه مونده ایڭ کیراگی: شول باشلاب بارا تورغان‌لارینڭ باشنده‌ن، یوره‌گندان قایناب چقغان اوین فکرون آڭلارلق شولارنڭ کورستکان یوللارندان بارورلق اوقوچیلر لازم. بو اوقوچیلرنی حاضرلرگه مکتبلر هم اوزینڭ قویلغان اورنون بلوب تربیه قیلوردای معلملر لازم. ایندی هر ملتدنده آرتقه قالغان باشقردلرنڭ، شوندای کشیلری یعنی باشقردلرنی باشلاب باروچیلری؟ یاایسه بالالارنڭ روحنی دنیالرون یاقتورتورلق اقتدارلی معلملر بارمی دیب صورارسز؛ شولای توگل‌می؟ موڭار جواب، نی قدر یامان بولسه شول قدروك کوڭلسز: یوق تکرار ایتام هیچ کم یوق همه‌سی یوقلی. مونده توگل اوز توغریلرنده یازوچیلر یازغان تاتار غزیته‌سنده ۲۰—۳۰ آولغه بره‌و آلا ایدی. ایندی اوله تاشلادی. اوزینڭ سوزنچه «برده اشکه اینگان نرسه یوق» بو باشقردلر توگل علم معرفت جهتندن ازلگان، بولارنڭ تورمشلری «ایقونومیچسکی» یاقلریده‌بیك تار. بولار فقیر بولغانغه اویلامه‌ڭز تاغن بولارده بیر قسنده اشله‌رگه ممکن توگل دیب، یوق ملڭ کره—مونده بیرده کوب تاغن پریرو ده هر نرسه‌نی قزغانمی بیرگان باری فائده‌لانه بلمیلر. اوقو، اوقوتو اشلرینه برده گنه بولسه ده اعتبار قیلمایلر. ایندی نادانلقنڭ برنچی یمشی بولغان اخلاقسزلق دیسه‌ك پادشاهلق سورووده؛ ینه بولارده اوزلرینه مخصوص بر یامان آورو بار اولده «یالقاولق» بو توغریده یازولور. مین مقصوددان چیتکه کیتدم.

باشقردلر ایرکون هواده اوسکانگه باشلرون تورلی فکر برلن واتماغانغه قابیلیتلی هم تیز آڭلی تورغان، بزنڭ تاتار کبی چرگان متعصب‌لر توگل. مونده اگرده یاخشی اوقوتوچیلر بولغانده تیزدان آیاقغه باسترورغه ممکن. لکن بولارنڭ بو آیانچلی حاللرینه هم ایڭ کیراکلی بولغان اوقوتو اشلرینه کم کوز صالغانده کم آنڭ ایچون باشون واتقان! هم موندان صوڭ کم بولارنی بو قورقنچلی انقراضدن قوتقارور ایچون طرشه‌چق؟ ملالری دیرسز؛ شولای توگل‌می؟ صوڭ قاراب اویلاب قاراڭز بو چالمالی عورتلر تاتار ملتون نیندای حورلقده قالدردیلر. نادانلقنڭ آقتق باسقچینه جیتکرمه دیلرمی؟ ایندی باشقرد ملاسینه قالسه اورسنڭ برمقاله‌سی بار: „Не Богу свѣча, не чорту кочерга“ بوملالرنڭ کوبرا گندن «یونله سوتده کوتارگه» یوق. باشقرد ملالرینڭ کوبره‌گی اوزلرینڭ اسملرونده درست یازا بلمیلر. آلاردان نینده‌ی تربیه کوتمك کیراك. چرگان، چرتکان اوفی سانچیلری بولاردان ؤزه‌تکه آلوب الیفنی تایاق دیب بلمه‌گان انقراضغه یول باشچیلر ایندروب یباره. مونده باشقردلر، تاتارلر روسلر کبی، بر اورنده‌غنه تورمیلر. بولار حیوان تربیه‌سی برلن معیشت ایته‌مز دیگان بولوب، قش ایچون واق، واق حوتارلرغه بولنوب عمر ایته‌لر. بولای بولنوب یاشاغانغه حوتارده‌غی بالالر اوقوتوچی بولماغانغه علم‌دان بتونلای محروملر؛ ایندی زورراق حوتار بولسه آلار اوزلرینه ایل ملاسی دیب، اشکه یاراقسز ضعیف صوقرنی یایسه یالقاو اشدن قاچقان

بر بر تاتار شاكردن اوزلرينه معلم ايتوب آلوب اوقوتدرغان بولالر. بو ملا ايرن قزن (مونده باشقردلرنڭ شول عددلری ياخشی اير بالالرده قزلرده برگه حتی ايرگه بيرگان خاتونلرده، مونده قزلرون بيدك باشلی بيره‌لر) اويدان اويگه يوروب اوقوته. "Подвижная школа„ برسنده بر آتنه آشاب ايچوب اوقوته‌ده، ايكنچيسينه كوچه...

لكن بو ملانڭ هيچ نرسه‌دان خبری بولماغانغه بولای اوقوتوده‌ده برده فائده‌سی كورنمی. اينده‌ی اوكازنی حضرتنڭ فاتحه‌سی آرقاسنده قارندغی بالالارده‌شو لايوق اوقتولسه‌لر كيرك؟ آنڭ اچون حضرتنڭ قول آستنده ١٠ غه‌ياقن حوتار، اينده‌ی قش اوتدی پولنی اوقوته‌او برلن. جاين مونده‌غی باشقردلر شول ملاغه تابع بولغان حوتارلر برگه جايلاوغه چاغاربولار جاين "Въ кошаръ„ تورالر. اينده‌ی شول وقتده‌بار كبی بالا برگه جييلا هم باشقردلرده برگه بولالر. اينده‌ی اوقوتقان حضرتكه ايك هيبت وقت؛ لكن مونده‌ده حضرت بوشه‌می؟ شول صوك اوقوچی اوزك اويلاب قارا: جای نينده‌ای ماتور سين اويلی تورغانسڭ ملا چچكه‌لر صاندوغاچلر اويلی ديب: يوق يالغشه‌سڭ مونده بو وقتده قمزنڭ ايك قويی وقتی؛ ايت سۆبڑی حضرتنی بر آلتی قاشارغه قمز ايچوب ايت آشارغه چاقرغاچ نينده‌ی باش برلن اوقوترغه كيره‌ك؛ سين اوزكده كيفلنور ايدكده سكا آنده‌ای راحتلر تيمی شول معلوم حوش حاضرگه صاغ بول كيله چكلری بولاچق.

خاتون قز عالمی.

مینم سؤاللرم؟

محرر افندی، مینم توبانده‌گی سؤاللريمه بره‌ر جواب بيرساڭز‌له:

بز قزلرنی، سزنڭ — يعنی ايرلر شكللوك كشيلرگه حساب ايته‌سزمی، يوقمی؟ كشيلر بولماساق، نيك بزنڭ اوسنكه كشيلرگه يوكله‌نگان نرسه‌لرنی يوكليلر؟ نيك بزنی يورت حقينده‌ده، بالالر حقينده‌ده مسئول ايته‌لر؟ كشيلر بولساق، بزنی نيك باشقه اوزمز شيكللی كشيلردن قاچرب يورته‌لر؟ نيك تحقير ايتب ات شيكللی آرته‌مزدن ئلله نينده‌ی قارچقلرده ئلله نينده‌ی بالالر ايیه‌رتب‌گنه يورته‌لرده، اوزمزگه اشانميلر؟ نيك بزنی چومه‌له شيكللی، ئلله نينده‌ی جوله‌رصارتلر كييب يوری طورغان، بيكيه‌مسز، لشتردق چاپانلر بله‌ن قابلاب يورته‌لر؟ بز، نی ايچون هر وقت ايرلرگه اطاعت ايتب، ايرلر آلدينده قول باغلاب طوررغه مجبور ايتله‌مز؟ اگر بزنی كشيگه‌ده حسابلاب بو اشلرنی حقسز طاباسز ايكان، بزنڭ بو معيشتدن قوتولومزده سز مترقيلر، نينده‌ی چاره‌لر كوره‌سز؟ بزگه وسزگه حاضر نيشله‌رگه كيره‌ك؟ سز نيچك اويليسز، اگر بزنی ياخشی تربيه ايتب، كيره‌ك علملرنی بيرسه‌لر بزده، سز اشله‌گان اشلرنی اشلی آلماس ايدكمونی؟ اگر بزده جونلی كشيلر بله‌ن قاتشب، عمومی اشله‌ر طوغريسينده فكر يوروتسه‌ك، سزگه بيك اشانچلی يارده‌چی بولا آلماس ايدكمونی؟

أينكز، زنهار أينكز! بو مسئله‌لر بلكه سزنڭ اولقدر تنكه‌ڭزگه تيمی طورغاندر. لكن، بيت، بو مسئله‌لرنڭ جوابلرينده بزنڭ بتون معيشتمز، بتون راحتمز، مين آندن‌ده زوررانی ايتم: بتون تاتارنڭ راحتی!

بدرجهان مولودۋا چيسطاپوليه.

اداره — جواب كيله‌چك نومرولرنڭ برسينده بولور.

بر خاتوننڭ زاری!

بز خاتونلر دنيا يوزن كورالميمز
راحتكنه بر مينوتده تورآلميمز

کوننی، تونئی محنت ایچنده ایزیلوب
آیاق آتلاب اویدن طشره چیقالمیبز
ظلم تحتنده یاشیمز ریصتان کبی»
هیچ عیبسز محبوس اولغان انسان کبی
ایرلریمزده بزلـــــرنی قیصوب توته
ظالم خواجه قللرینی قیصقان کبی
قللر کبی اشله‌تـه‌لر، فقط بزنی
ایشتمیلرده بیت آنلر ایتکان سوزنی
حقیقتنی ایتر بولساق بز آنلرغه
هیچ قزغانمی اوواتالر باش وکوزنی
بره‌رجیردن‌ایسروب، ایچوب‌کلسه آنلر
حاضر طاوش چیقارادیب تتری جانلر
قبیح‌سوزله سوکوب صوغوب جبرلـگاچ
هیچ توقتالمی بیت، آغزدن‌آغا قانلر
اوزلرنـده‌گی حاللرگه قارامیـــــلر
نادانلقدن هیچ بر اشـکـ، یارامیلر
تونئی، کوننی خاتون‌لرغه جبر قیلوب
توغری یولغه ئه‌یله‌نوبـده قارامیـلر
ملالرده حقیقتنی یوری صـــــاتوب
باشی برلن جهالتکه کتکان باتوب
توغری‌سوزنی،سویله‌وده‌هیچ‌قایغوسی‌یوق
اهالینی آلدیلر تیك یوقغه یاتوب.
شول ملالر سبب اولمش جهالتکه
خاتون،قزنی قـــالدرمشلر رذالتده
صاری‌چالمه چوبار چاپان کیسه‌لرده
رهبر اولوب یـورومشـلر ضلالتـده
نیقـدرلی زارلانسه‌مده حـاللر قیین
کولرگه هیچ اورن یوقدر توگل اوین
اسیر کبی هیچ بر جیرگه چیقا آلمی
کیبوب بتدی باشمده‌گی بولغان میم
دها کوبدر بنم کبی مسکینـه‌لر
جبر تحتنده ایزلـگـان مؤمنـــــه‌لر
جاهل، ظالم ایرلر طرنـاغی آستنك،
حیوان کبی جبر کورگان مسلمه‌لر

یغلی، یغلی ضعیفـلندی بنـم کوزم
محنت ایچنده صارغـایدی بنـم یوزم
بزبیچاره خاتون، قزغه هـر زماننـی
برخدایم اوزی بیرگای ایدی توزم.
امضا: ع. مصطفی.

*

« قزق بر واقعه »

بـله‌سزمی مؤذن‌نـلك اوکغانلغـن
هر اشده کامل زیراك بولغانلغن؟
ایشتکان احمـد ولی ملا قـای‌نك
کوزکوننده برقزق اش قیلغانلغن
برکنه‌گه بر شاگرد قایتقان ایکان
اول‌اوزی قزانده کوب یاتقان ایکان
احمد ولی ملاقایغه قارشی تورغان
الله‌نك قهر اوغی آتقان ایـکان
بر کشی شاگردلرنی آشقه دشکان
اول‌شاکردده‌شونده‌بولوب‌کوب‌سویلاشکان
یومشاق‌سویلاب‌یوه‌الاندرب اویناب‌کولوب
آقـرنغنه مدرسه‌گه‌ده ایلاشکان
اول اوزی برندرسه‌ده بلمی ایکان
مدرسه‌گه یخشی‌لق‌قه کیلمی ایکان
قزاندن استودینلق اوقب قایتوب
بولارنی‌ده بوزقلقغه دیملی ایکان
برکوننی حضرت سیزگان مونك اشین
یستودن صوك مدرسه‌گه بارغان کیچن
سویلاگانون تره‌زه‌دن تکلاب تورغان
اسمین‌ده بل اوزی «ح» آتاسی‌شین
ایته ایکان شاگردلرگه ایبداهلرم،
برجان برتن‌کبك بولیق قردشلرم،
برگه‌لاشب سویلاشمه‌سه‌ك حالمـزنی
قایغی باسه آغا کوزمدن یاشلرم!
شوندی ناچار سوزلرنی اول سویله‌گان
آراسنده ئلله نیندی کوی کویله‌گان

صاندوغاچدای صایراب تورغان صبیلرنی
خلفه‌سز قالدررغه اول تلاگان
چداماغان ملاقایده باسوب کرگان
مونده نرسه سویلی‌سن آحمق دیگان
شاگردلرنی قوتورتوب مونده یورمه
بدبخت تفو! سکا شول چاق دیگان
حضرت کرگاچ اولده سیکروپ توره‌کیلگان
بومالانوب ایسانمی سز حضرت دیگان
حضرت همان تاوشلاودن توقناماغاچ
یتار حضرت سزگه کیراك انصاف دیگان
مونه سکا تایاق بله بیرام انصاف
شیطانلرنڭ قوبولورده بولورسڭ صاف
مین سزنڭ فتنه‌لردن هیچ قورقمیون
کیلساگزده (جنلر) ایله مونده صاف صاف
شاگرد همان حضرتکه قارشی توره
تبـــــرك حضرتده غیرت اوره
چق بدبخت کوزیمه کورنمه دیب
تایاق سلتاب بیك آچولانوب قچقره
سز قهرلر عالمجانده کرب یاتدگز
اوچونچی یل تره‌زه‌لرین واتدگز
جین‌ژولك جیبولشوب اصلاح صوراب
حضرتگز یوزینه قاره یاقدگز
مدرسه‌ده راحتله‌نوب سز یانه‌سز
تربیه‌چی بایلارغه‌ده اوق آته‌سز
یڭه‌سه اوستاوینه اصلاح صوراب
حضرتلرنڭ یمان آطنده صاتاسز
چق دیمن‌چدی آلمیم چق: کورنمه
کوزیمه: ایکنچی ره‌ت کره مونڭ
مونده‌سز دای قوتورغان شاگردلر یوق
قوتورماسلر ایکنچی ره‌ت کره مونده
دیب حضرت تاوشلاب افراط قزغان
تگی شاگرد آقرنغنه چقوب صزغان
نیچك رحمت ایتمازسن حضرتکه
اول شاگردنڭ پلانلرون تمام بوزغان

حبیب اسحاقی

چیله‌بیده مکتب و مدرسه.

«الاصلاح» صحیفه‌لرنده کیراك شاکردلرگه، کیراك مدرسه‌لرگه دائر یازلغان مقاله‌لر هر دائم کورنسه ده، توقز یلدن بیرلی اصول جدید نزاعی بنمگان چیلابی مدرسه‌لری توغریسنده بر شیده کورنمگانگه، گرچه یازوغه اقتدارم بولماسه‌ده، مذکور مدرسه‌لر حقنده بر آز معلومات جیوب بر ایکی سوز یازمق بولدم.

قزان، اوفا کبی زور شهرلرده اصول جدید مکتبلری آچلوب، تیز زمانده بالالرنڭ یازو، حساب کبی نرسه‌لرگه اوگرانه‌کلرینی ایشتکان ضیالیلرمز ۱۸۹۹ نجی یلده قارت آخونددن «تقصیر مدرسه‌گزگه اصول جدید کرتیبك، اصول صوتیه ایله اوقوته تورغان معلم قویبق، مکتبنی مدرسه‌دن آیرایق» دیه نیقدر یالوارسه‌لرده، تبرك حضرتنڭ منطق قضیه‌سنه توغری کیلمگانگه‌می بر آوزدن: «های احمقلر! اگر اصول جدید ایله اوقوغه شریعت رخصت ویرسه ایکان بن اوزمده ثلله قچان اوقوته باشلار ایدم» دیدی. لکن جماعت تبركنڭ شریعت قوشمی دیوب یالغانلاوینه التفات ایتمی، مدرسه‌گه کرتماوینیده زورغه سانه‌می، مذکور یلدوق قوارتیر آلوب اصول صوتیه ایله بالالرنی اوقوتدرمغه باشلادیلر.

بالالرنڭ اوقوغان درسلرندن یخشی‌غنه امتحان ویرولری جماعتنڭ دها برقات رغبتینی آرتدر- دقلن ۱۹۰۰ نجی یلده آخوند مدرسه‌لری قربینه اصول جدید ایچون گوزل بر طاش بنا صالدردیلر. شاکردلرنڭ عددی اوّلگیدن آرتقانغه کوزده‌نوك ایکی خلفه کیترتوب «تقصیر بزنڭ خلفه‌لرنی، مدرسه‌نی اوزگزنڭ قارماقگزغه آلوگز، بزنوڭ مدرسه- لرنڭ راسخودنی اوز اوستمزگه آلامز» دیوب یاگادن اوتنسه‌لرده، تبرکدن انواع قباحت سوز ایله سوگلودن باشقه بر سوز ایشتو ممکن بولماغاچ،

جماعت اوز آرالرندن مدیر صایلاب، یاڭا مدرسه‌نی مدیر ایله خلفه‌لر قولینه طابشردیلر.

بر یاقدن خلفه‌لرنڭ آلماشنوی، ایکنچی یاقدن آخوند حضرتنڭ اصول جدید ضررینه نادان خلقنی توپلاب ثلله نیندی پارتیه‌لر یاصاوی، جدید شاکردلرنی قرآن اوقودقلری ایچون مسجددن قووب چغاروغه قدری جرأت ایتووی، خلفه‌لر ایله‌گنه مدرسه اداره قیلونی چیتنلتکانگه، ۱۹۰۵نچی یلده عالمجان البارودی حضرتلرینڭ شاکردلرندن منیر خلفه‌نی ایکنچی امام اینوب مدرسه‌نڭ داخلی اداره‌سنی آنڭ قولینه طابشردیلر.

منیر حضرتنڭ حسن اداره‌سی جدید مدرسه‌سینی روحلاندروی ایله برابر، قدیم مدرسه‌سینه ده سرایت ایتدی؛ اوّلده آیغه بر درس اوقوبده تاوشی، طنی بولمغان شاکردلر کونده دورت درس اوقوتلونی، مکتبنڭ مدرسه‌دن باشقه بولونی صوراب، صوردقلری نرسه‌لر ویرلمدکی تقدیرده کیلماولرینی بلدردیلر.

مدرس افندی گرچه شاکردلرنڭ سؤاللرینه قارشی قارغاوندن باشقه جواب ویرمه‌سه ده، شاکردلر صورادقلری نرسه‌لرینده حقلی ایکانونی آزغنه اویلامه‌سه‌ده، اصلاح طرفداری بولغان ضیالیلرمز شاکردلرنڭ بو عالی فکرلرینه تحسین ایتوب ۱۹۰۶نچی یلده برنچی اوکتابرده ۷۰ کشیدن مرکب بر جمعیت یاصادیلر. جمعیتده اصلاح توغریسنده بایتاق مذاکره قیلشقدن صوڭ توبانده یازله‌چق ماده‌لرگه قرار ویروب، مدرس افندیلردن امضا آلدیلر:

۱) مدرسه‌لرنی فلان حضرتنکی دیوب اسمه‌سی محله ملکی اینوب تانوغه. ۲) شاکردلرنی سنتابرنڭ ۱۵ ندن اوکتابر یتکانچی‌گنه قبول اینوب امتحان ویرونی شرط قیلونی (اوّلده مارطده ده قبول ایدله ایدی). ۳) مدرسه‌نڭ خارجی اشلری، شاکردلر قبول ایتو محله قولنده بولوغه. ٤) مدرسه‌نڭ داخلی اشلری معلملر ایله حضرتلر قولنده بولوغه. مذکور قرارلرنی یرینه کیترو اوچون جماعت ۱۲ کشیدن مرکب هیئت اداره صایلاب کمال سرور ایله تارالدی.

آخون جنابلری جماعت آلدنده گرچه رضالق کوسترسه ده، آبصطای وبخاری مخدوم یانینه قایتقاچ تمام آلماشونه، ساعت ۱۱دن ئلك هیچ بر وقت درسکه کرمی تورغان حضرت ایرتوك مخدوم ایله مدرسه‌گه کروب شاکردلرنی قووه، کیتمه‌دکلری تقدیرده یغلاب بد دعا قیله‌چغنی، قشقاردن غیری برگه بارورغه رخصت ایتمیه‌چگنی سویلی. مسکین شاکردلر استاذلرندن شوندی سوزلر ایشتکاچ، ایرکلی، ایرکسز قایتوب کیتوگه مجبور اولالر. شول طریقچه چیله‌بیده قدیم‌لك بترلمش ایدی.

لکن بوسنه باشقردلر آره‌سنده تیسکه‌ریلگی، جهالتی ایله مشهور اقصاق ایشان ۳۱ نچی مارط پراؤیله‌سی مناسبتی ایله پیتربورغه باروب قایتقاچ «مین مینیستر نارودنی پراسوشچینیه‌نی کوردم، اول اصول قدیم یاقلی ایکان» دیه سوبله‌دکندن بزنڭ آخون تبرکده یا کیدن نادان خلقنی توپلاب «مونه مینیستر مسلمان بولماسه‌ده قدیم‌نڭ یخشیلغینی بله ایکان عبیدالله مخدومگه هر وقت یاردم ایترمن» دیگان دیوب، بعض بر بایغوره‌لرنڭ یاردمی ایله شهرنڭ ایلك چیتنده جیون چوبچار توگه، تورغان تیرسلك یانونده بر یورت آلوب، قرق یاشینه قدری مدرسه‌ده یاتوبده اوزاسمینی درست یازا بلمگان برخولیغاننی معلم اینوب ایجك، یارتی آلمه، کیسك باش کتابلری اوقوترمغه باشلادی.

اصلاحچی شاکرد.

مدرسه خبرلری

پینزا غوبیرناسنده :

« یال داؤیشچا » قریه‌سنده مصطفی ملا محله‌سنده‌گی مدرسه، بناسی غایت ایسکی تروزه‌لر

جیر برله بر تیگز. کوب سنه‌لردنبیرلی جای کونلرنده کچه‌لر کورنگالاسه‌ده ، قش کوننده نه کچه ونه‌ده بالالر کورلمی یابق تورا . بالالر یارطی روسچه یارطی تاتارچه سویـلاب ، سوگوشوب اوراملرده یوریلر. بو ملا بتون محله‌نی نادان قالدروویغنه بدنگان، بر نیچه سنه‌گنه پینزا آخوندینه صوتاشوب، اوتون کیسوب، اوقومی نادان قالغان اوغلون یعقوب‌نی ایبده‌شکه ملا قویار ایچون، پریغوور آلمش ایدی . اوتکان سنه اوفاغـه امتحانغه‌ده باروب‌قارادی، بزم صابرانیه، ترکی تانوغان بالالرنی اوکاز بیرمی قایتارماسه‌ده، آخری‌یعقوب ترکی‌ده تانوماغان بولورغه کیره‌ك اوکاز بیرمی قایتارمش‌لر ایدی، قایتوب بریل توردیده ، بو کونده ینه امتحان بیروب اوکاز آلو دردی ایله‌ن اوفاغه کیتدی . اویلاب قاراگز ! موندن کوبمی خدمت کوتارگه کیرك !

۲ نچی موسی ملا محله‌سنده‌گی مدرسه‌در، بوسنه بناسی گوزل صورتـده بنا ایدلدیسه‌ده ، ترتیب فلان کورمگان، موسی ملا ابراهیم اسمنده‌گی اوغلینی ملا ایتکان بولوب قایناشادر . ایکی محله‌لی زور بر قریه‌ده ٤٠ غنه بالا مدرسه‌گه یرووی ابراهیم خلفه‌نك یاش بولوبده حرف تانوماغان بالالرغه عزیزه ، محمدیه کبی نرسه‌لر اوقوتوب ایسکیلکنی صاقلارغه طرشقان بولوب ماتاشووی، بایلرنك معلم آلماولری بارمق تشلرلك حاللردندر .

«شال داڤیشچا» ده

ابوبکر آخونده برله ، صدیق ملا محله‌سنده‌گی مدرسه‌در. بناسی یاریسی ایسه‌ده، ملالر مدرسه‌نی اوز ایولری حساب ایدوبده اوزلری بلش آشاودن بوشانا آلمیلر . قش بوینه برمرتبه‌ده مکتب‌که کرمیلر. تربیه‌سی قاز اورده‌ك توراوچی برقارت میرزا مؤذننك قولنده بولوب ، اصولده ایسکی بولدغندن، ثمره یوق ، باری بالالرنك وقتن‌غنه أرم ایته‌لر، قزغانچ ملت بالالری !

«کچی صال مینکا» ده

یعقوب ملا محله‌سنده‌گی مدرسه‌در، بوسنه کوب آقچه صرف ایدلوب، گوزل صورتده بنا ایدلدی ایسه‌ده ، معلم یوق . ۲۰۰ یوزگه یقین بالالر ، بلش آشاوچی ، قاز توراوچی ، اولوك کوموچی، اسم بیروچی بش وقت نمازده امامتچیلك‌ایتوچی یعقوب ملا قولنده بولدغندن ، فائده کورلمی . یاز باشنده اول‌لر اوسماس بورون « موژیقلر حیوانلر قرغه یه‌ره‌لرشول قبیلدن» اویوده یاتقانچی مدرسه‌ده یاتالر امام‌افندی وبایلر انصافقه کیلوب معلم آلدرسالر گوزل بولور ایدی .

«یونه» ده

۱ نچی : احمد، اوغلی حمزه ملالر محله‌سنده‌گی مدرسه‌در، بناسی برتورلیدر، «یونه»ده بوندان اصلاح ایتلـگانره‌ك مدرسه یوقدر. شویله ایسه‌ده، احمد ملانك معلم‌اشینه قاتناشوب کرگه‌لب‌یرووی، هروقت خلقغه معلمنی‌گنه یمانلاب یرووی، برده کیلشه‌یدر. احمد ملاغه کوبدن: ڤولی کوموب ، اسم قوشوب، محله‌گه آشقه یروب وقت اوزدروبنه قناعت ایتارگه تیوش ایدی . یتار حضرت! یتار!

۲ نچی : عزة الله وعبد الله ملالر محله‌سنده‌گی مدرسه‌در ، بناسی برتورلی . معلم یوق. عبدالله ملا ایسکیچه اوقوتقان بولوب قایناشه ثمره‌کورلمی .

۳ نچی : عبدالله ملالر محله‌سنده‌گی مدرسه‌در، معلم یوق. ملالر قایناشقالیلر، نادانلق آرتدرودن باشقه اش یوق .

٤ نچی : مفتاح ، تحفة الله ملالـر محله‌سنده‌گی مدرسه‌در، کوب یللر بالالر مدرسه‌گه یوروسه‌لرده، معلم یوق، اماملرده بر نرسه بلدرمدکندن ، اوقو نی ؟ یازو نی ؟ ایدکین بلمای، حتی اوز اسمنده قویا بلمی چقالر.

« یونه » ده ۸ امام بار. ۸ نلدن بر فکرلیسی یوق . بسار مقصودلری آشاو ایچو ، یخشی آت جیگو، اوزلرینک برسندن ، برسندن ، نچه شر یوز زکاة چغاردای بای بولسه‌لرده ، هرکون باپوده ، فقرا حقی اولان زکاة، عشر، فطر، قربان‌تیریلردن جیوب یاتالار . شال ، یاولق کوتاروب یوروب صاتودن قایتقان واق ، توبساک صاتوچیلردنده ۱ ـ ۲ تملاق چای اوسنته ۲ ـ ۳ صوم آنچه آلالر، برگنه صوم بیرسه‌لر سوگوبوک چغارالر. آشقه بارغاچده اویو وچلانندن باشقه برنرسه‌سی بولماغان فقیرده ۵۰ تین صدقه بیررگه مجبور. ملالر هرقایده بیتسز بولسه‌ده « یونه » ملالری بتون ملالردن بیگراک بیتسزلر . غرض شخصیه‌لری ایچون صالناچق « دارالمعلمین » نك صالنووینه‌ده قارشی کیلدیلر هم موفق بولدیلر: حاضر صالنمایاچق. « یونه » بایلریده ملالرینه اوخشاشلی بولورغه کیرک: اوزلریندن باشقه کشیلرنك راحت کورولرینی، کشی توسلی بولولرنی تلامیلر بولورغه کیرک . بوقسه ملالر سوزینه آلدانمای ، بونده‌ای بای زور قریه‌گه کوبدن ایرلر، قزلر ایچون مکمل مکتبلر صالورغه لازم‌ایدی. ایرلر ایچونده رتلی مکتب یوق ، قزلر ایچون برده یوق . بوسنه‌ده آگیشق اوز قزینه مخصوص معلمه کینوردی . ۱ ـ ۲ یوزگه مدرسه صالدروب بـرقزی ایچون بیرگان آیلق ۲۵ـ۳۰ صومنی بتون «یونه» قزلری ایچون بیرسه دها گوزل اولوردی .

« الاصلاح » نك سیار مخبری

الاصلاحنك هر نومرنده قایسی مکتبنی ماقتاب، قایسن یمانلاب یازغان مکتوبلر کوروومایله بنده اوزمکتبلرمزنی خلقغه کورسه‌تمه‌کچی بولدم.

۱) صلاح‌الدین (حاجی) مکتبی: بو مکتبنك بناسی مکتبکه اوخشاسه‌ده، اچنده‌گی صواش آلا آلماسلق تورزانلی هواسی، هیچ تربیه، ترتیب کورمگان معلم اسمن آلوچی(ع...) بزآنك باغی محله‌گه مؤذنگه کرگه ترشب (باغی محله موژیقلرینه یخشی کورنرگه) بالالرنی ساعت ۱۱ده یـاتقرب، ایرته ٤ده قامچیلاب تورغزوی، اوقتوینگده ترتیبسزلگی؛ حضرتده مکتبکه کرب: یخشیلاب ترکی اوقی بلمگان، یازو یازارغه اوگره‌نمگان شاکردلرگه: صرف عربی، ترکیب، انموذج، شرح ملا کبی کتابلر اوقتب اعتقادات، ضرورات دینیه اوقتماوی، معلم: حساب، جغرافیا، تاریخ کبی فنلردن اوزی اوقومغانغه اوقته بلماوی ۱۲۰ قدری عزیز ملت بالالرینك قیمتلو عمرلرن چوبچارایله باشلرن قاتروب میلرن چرتب قالدرولری بیك تأسف، بیك حسرت!

۱) حسن‌الدین ملا مکتبی: بناسی ماقتارلق بولماسه‌ده بیك‌نچار توگلدر. اوزی مکتبکه سیره‌ك میرك کرگالی، معلم یوق، مکتب باغوچی یوق بالالر ۹۰ قـدری بولسه‌لرده بیچ یاغوب، ایده‌ن جووب کوننی اوزدره‌لر... کشه‌نك معتبر بایلاری ناصرفلرنك بومکتبلرگه کوزصالماولری بیك اویات، بیك رحیمسزلك، قبامتلك. بوسنه امام بولوچی قیوم افندینك اوقتوی امیدلی بولسه‌ده محـله‌سنده مکتب بولماغانغه اولده قرن یاتادر ئلی...

کشه‌ده قزلر اوقون نی قدر ایسکه توشرماسکه ترشسامده قلت ایتوب ایسمه توشدی؛ بخنسز قزلرنك سوره‌ٔ(فاتحه)نی‌ده اوقی بلماولرن یـازسام مکتوبم اوزون بولغانغه اداره باصدرماس دیوب توقتالدم. ایر بالالرنك تقریبـا یوزدن ۹۵ سی یازابلمه‌دگی کبی، قزلردن بتون آولنی شم یاندروب ئزله‌بده بریازا بلوچینی (بالله) تـابا آلمازسن. بو ملتکه بر باقساك قزغندن کوله‌رسن، بر باقساك، حسرتندن جلارسن.

ن. حسنف،

داخلی خبرلر:

عمومی تعلیم ایچون یاردم.

قزان اوچیبنی اوکروغ پاپیچیتلی، ١٩٠٨ نچی یلدن باشلاب عمومی تعلیم ایچون، قزان گوبیرناسی اورژوم زیمستواسینه هم ؤیاتکه گوبیرناسی زیمستواسینه آول مکتبلرینه تاراتر ایچون قازنادن اوّلگیسینه ٤٩٥١٠ صوم ایکنچیسینه ١٦٣٨٠ صوم بیرلگانن قزان، ؤیاتکه نارودنی اشکوللرینك دیریقتورلرینه معلوم ایتکان.

خودوژیستوینی مکتبلر

تجارت مینیسترینك اوقتو اشین قاری تورغان قسمی کیلەسی یلغه هنر-رسم مکتبلری آرتدررغه اویلی. آرتدرغان وقتده بوندی مکتبلر ایچون ١٤٠٠٠٠ صوم آقچه کیراك بولاچاق.

بویل قریمده مای باشندن مینیسترسکی تاتار اشکوللاری معلملرینه، تاتارچه درس بیررگه اوگرەتمك ایچون شهر زیمستواسی طرفندن تاتارچه کورس-عمومی درس تشکیل ایدیلەچك. بو کورصقه ٤٠ قدر معلم آلنەچقدر.

کورس مدیری آقمسجد تاتار دار المعلمین اینسپیقتوری اولوب، معلملکگه یوسف‌بك آقچورین (قزاندن) اسماعیل افندی لیمانف (پیتربورغدن) وعبدالرحیم چاپی (آقمسجددن) چاقرلاچاقلار ایمش.

توزتوبه سودا گیرلرندن عالم جان حبیب الله اوغلی وفات اولمش. اوزینك بالاسی بولماغانلقدن یورتن قزلر مکتبی فائدەسینه اولمق ایچون جمعیت خیریه اسمینه وصیت ایتکان ایمش، گوزل اش.

ؤیلنا شهرنده، ؤیلنا گوبیرناسینك ریاضیات معلملرینك اسیزدلری باشلاندی. ١٤٢ معلم کیلمشلر.

مطبوعات حقنده پرویکت

حکومت مطبوعات حقنده تیزدن دوماغه پرویکت کرترگه اویلاماساده، داخلیه مینیسترنده حاضرده پرویکت حاضرلر ایچون ماتیریاللر جیوله باشلاغان بولار ایچنده پروسیه مملکتینك مطبوعاتی حقنده غی معلوماتده بار. (پروسیه مملکتی، ادارهٔ مشروطەلی مملکتلر ایچنده، ایك کانسیرؤاتیؤنی مملکتدر.

پیتربورغ اونیؤیرسیتینینك پروریقتوری، پرافیسور براوان، معارف مینستری معینی اولیانوفکه باروب اوزینك ٢٩نچی فیورالده استودینتلر اسخودکاسینه رخصت بیرگانن بلدرگان. آندن صوڭ باشقه مسئلەلر حقنده سویلەشوب، معارف مینستری اونیؤیرسیتیتلردەگی فاکولتیت استارستلرین (استودینتلرنك اوز آرالریندن صایلانغان اداره أعضالری) بتررونی امر ایتکان بولسەده پروریقتور آلارنی بتروکوب مشقتلرگه مفضی بولاچاغن بلدرتکان، چونکه آلار حاضرده قوت آلوب یاخشیغنه فائدەلری کورونوی اوستینه قانونغەده موافق توگل‌لکن بیان ایتکان بولسەده معارف مینستری معینی بو أستارستلرنك بولوچیلغی ١١نچی ایيون قانونینه مخالف وعمومادە مقصودقه موافق توگل دیب سویلەگان.

میلیونیر تاغییف «صلاحلو» آولنده قزلر مکتبی صالور ایچون ٥٠٠صوم اعانه ایتکان.

توز توبه شهرنده مسلمان مکتبلری ایچون اولده شهر ادارەسندن اوچار یوز صوم آلنوب کیله ایکان، بویل ایسه مسلمان غلاسنیلرینك طریشولری سایەسنده دورت یوز صوم آلغانلر. بزنك قزان موژیکلری شریعتنده اورسدن آلنغان آقچه ایله اوقو درست توگل‌دیب بیرله تورغان آقچەلرینده آلنمایچه یاتقزیلە.

کییف . گوبیرناده کوب آول اوبشستۋالری آراق کیبتلرنی بتروب آلار اورنینه مکتبلر آچار ایچون پریگاۋار جیغانلر.

سمبر گوبیرناسی، بوااویاز، قوشقواق قریه‌سی: قریه‌ده عارف اسملی برملا اولوب، بنا جهتندن برتورلی دیورلك، برمکتب‌ده باردر.

لکن عارف افندی آطنه‌سنه بر، ایکی مرتبه کروب شاگردلرنی طایاق برله قیناب‌قنه چقغانغه کوره‌بیچاره‌شاگردلرنك عزیزعمرلری ایسکی ترتیب برله اوته‌در.

عارف ملا مدرسه فائده‌سینه دیب باکوده‌غی اشچیلردن جیوب آلغان آقچه‌نی بر تینده مدرسه فائده‌سینه توتمایئچه اوزی آشاب بترگان ایمش آخریسی مکتب فائده‌سینه توتوب، معلم کیتروب، اوقوتسه بالالر ، مندن عالم بولورلار دیب اویلاغاندر. بوده یکرمنچی عصر ملاسی !

چیسطای

شهاب ملا مدرسه‌سی کوندن کون ترقی‌ایتمکده اولوب، بوندن‌مقدم‌زیارتکه، تهلیلگه‌خلفه بولغان‌لارغنه یوری ایدی . بووقتده ایسه مکتب‌نك دورتنچی صنف شاکردلرنیده‌آلوب یورته باشلادیلر. خلفه‌لر شاکردلرنی یه‌شه‌نوق‌طمع‌کارلقغه، پورکیلقغه، حماللقغه اوله‌کسه تاشورغه اویره‌ته‌لر دیب زارلانوب یازالار.

قزان‌خبرلری:

«بولدز» غزیته‌سینك ۲۳٤ نچی نومروسینده اداره‌دن اوشبو اخطار درج ایتلمش:

مطبعه جهتینی تأمین ایدوب سرمایه‌سینی آرتدرمق وبوسایه‌ده گازیته‌نك قطعه‌ومندرجاتینی توسیع ایتمك مقصودی‌ایله یولدز اداره‌سی مخصوص مقاوله بوینچه مشهور صحافلردن «برادران کریمف» لر تجارتخانه‌سی ایله اشتراك ایتدی. حاضر غزیته‌لر برم برم کوپیسلر قوچاغینه کرب «تأمین» ایتله باشلادیلر. خدای تعالی کوپیسلردن باشقه دوام ایته طورغان غزیته‌لرگه یاردم بیرسون ایندی!

مدرسهٔ محمدیه‌ده ترقی

حاضرنده مدرسه محمدیه‌ده اوقولر کوندن کون آلغه بارا. معلملر ایسه هر درسکه بولسون بیك کیچگوب کره‌لر. شهر افندی هر درسکه بیك صوك کیلوب ۳ـ٤ منافقنك‌سوزلرینه قاراب درسکه اهمیت بیرمینچه آندن موندن سیکرتب لبر، لبر آ کلاتماینچه درس بیروب چغادر.

اوزلرینه قالسه بو قلنشلرون اصول تعلیم‌دن دیب فرض قیلا تورغانلاردر!

عوام اوچون اورتا مکتب.

بوندن مقدم شهرمزده عوام خلقی اوچون اورتا مکتبلر پروگرامی ایله اوقوتورغه درسخانه‌لر آچمق اوچون برجمعیت تأسیس اولنمش ایدی .

بوکونلرده مذکور جمعیتنك جیلشی بولدی ، مجلسده پریکازچیکلر جمعیتی طرفندن آچلغان زورلر مکتبینك پروگرامی هم اشله‌گان اشلری حقنده مذاکره ایدوب، مذکور درسخانه‌لرنی عوام دارالفنونی هم پریکازچیکلر جمعیتی ایله‌برله‌شوب آچونی معقول کوردیلر .

بودرسخانه‌لرغه ۱۲ یاشدن ۵۰ یاشکه‌قدربولغان آدملر قبول ایدله‌چك بونلردن اوقوغان اوچون آقچه آلنمایاچق . فقط اوقوچیلر کتبخانه هم اوقو کتابلری اوچون آیغه ۲۰ تیین توله‌یه‌چکلردر.

گیمنازیه وریالنی مکتبلرگه کروب اوقورغه آقچه‌لری بولماغان کشیلر یاکه یاشی‌اوتوسبیلی اورتا مکتبلرگه قبول ایدلمی طورغان آدملر بو درسخانه‌لردن بیك زور فائده کوره‌چکلردر .

« یولدز »

٤نچی مارتده شرق کلوبی فائده‌سینه «نوۋی کلوب» زالنده «بختسز یکت» اسملی ٥ پرده‌لی فاجعه قویلدی. اویناوچیلر بر-ایکی کشینی استثنا بله‌ن، عموما اوز روللرین یخشی اجرا ایتدیلر. آنترا کت وقتنده اسکریپکه، گیتارا وبالالایکه‌دن عبارت مسلمان آرکیستری‌ده مشارکت ایتب طڭلاوچیلرینی ممنون ایتدی.

خلق کوب کیلگان وبعض ملالر بله‌ن «چن تاتارلر» نڭ طرشب حرام یاصاب یوروولرینه قارامیچان تاتارلرنڭ هرتورلی صنفیندن کشیلر حاضر بولغانلر ایدی.

«چن تاتارلرمز» اوزلرینڭ خلق آراسینده نیقدر تأثیرلری بارلغین کورسنلر ایندی!

اوین تمام بولغاچ، ساعت اوچ که قدر تانسا بولدی (اوتکان نومرو «الاصلاح»ده تانسا بولمایاچق دیب یازلغان خبر اساسسز بولغان ایکان).

موندن صوڭ ١٤ نده «آلدم بیردم» اوینالاچق، هم ٢١ نده بوسیزونده آخرغی مرتبه، کوب یاڭا بدعتلر بله‌ن، ادبیات کیچه‌سی بولاچقدر.

مدرسهٔ قاسمیه‌دن اوز مخبرمز هم برنیچه شاکردنڭ اداره‌مزگه بلدرولرینه بناءً: «الاصلاح»نڭ ٢١نچی نومروسینده مدرسهٔ قاسمیه حقنده یازلغان وفقط حق تنقیدلر بله‌ن‌گنه مؤاخذه ایتلگان مقاله خلفه‌لرنی بیك آچولاندرب، شاگردلردن شول مقاله‌گه یازلغان ردیه‌گه کوچله‌ب قول قویدرب یورر درجه‌گه یتکزگان ایکان.

٥نچی مارتده اداره خانه‌مزگه کیلب بر نیچه شاکرد: شول ردیه‌گه قول قویارغه کوچلیلر، قویماساگز مدرسه‌دن قووامز دیب قورقتالر دیب کیڭاش ایتکانلر ایدی. بزده اوز طرفمزدن، آندی قول قویولرنڭ واقعده برده تأثیری یوق، بر توگل یوزمرتبه قول قویساگزده حقیقت اوزگارمی، شوڭار کوره اش قوو درجه‌سینوك یتسه، قول قویگز دیب بیردك.

مسکین خلفه‌لر! بر توگل یوز ردیه یازساگزده، ایکی یوز توگل ایکی مڭ قول جبرا جیساگزده، مدرسه‌گزنڭ وسزنڭ عیبلرگز شول کویوك قالاچق بیت؟ اگر آچی تنقیدنی ایشته‌سگز کیلماسه اصلاح ایتگز! بولماسه اول نرسه‌لرنڭ برسی‌ده قباحتگزنی یاشررگه یتمیدر!.

تصحیح

«الاصلاح» نڭ ١٨نچی نومروسنده واعظنارورفنی شاکردلار فائده‌سینه اوینالغان تیاترو اوینینڭ حصولنی باصب قالغان دیب یازلغان مقاله‌چکنڭ واقعغه موافق توگللگی حقنده محمدعلیم سعیدف اداره‌مزگه مکتوب‌یازب کاصاده‌اوزی اوطرب‌بتون حصولین (٣١٨صوم) راسپرادیتل‌گه طاپشرغان واولده اوچ مکتبکه بولب بیرگان ایکانینی بیان ایته‌در.

تنلری ضعیف یاخود اوقوده، آڭلاوده مشقت چیگه تورغان بالالر شولایوق قانلری آز، و اوزلرینده ضعیفلك حس ایته طورغان هم نیرۋه‌لری ضعیفله‌نگان، تیز کیفلری کیته طورغان، تورلی یه‌شده‌گی ظور کشیلر قوت کرتر ایچون بیك موفقیت بله‌ن.
دوکتر گامیلانڭ گه‌ماتا گه‌ن
Гематогенъ Д-ра Гоммеля دیگان دوانی استعمال ایته‌لر.
هضم قوتلنه، روح وتن قوتلری آرتا، بتون نیرۋه‌لر کوچله‌نه.
صاتلا هر بر آپتیك وآپتیکرسکی مغازینلرده. آلفاند، البته .Гематогенъ Д-ра Гоммеля دیب آلگز

Редакторъ-Издатель В. Бахтіяровъ. محرر وناشر: وفا بختیارف Тип. „Бр. Каримовыхъ" въ Казани